

Burebista egységes, központosított állama IV.

A „nemzetközi“ helyzet Burebista korában

Burebista kora — az i. e. I. század első fele és közepe — az ókori világ egyik legmozgalmasabb, szüntelen háborúkkal, ádáz belső osztályküzdelmekkel teli korszaka volt. Az akkori „nemzetközi“ életet az előre nem látható, meglepő belső és külső változások jellemezték. Ennek ellenére ekkor teremtdőött meg az egész ókori civilizált világ, Kínától, Indiáig, az Iráni-fennsíktól az Atlanti-óceánig, vagyis az akkori Kelet és Nyugat első, szorosabb gazdasági és szellemi kapcsolata. Mivel az egész egységesülő világról, helyszúke miatt, még vázlatos képet sem nyújthatunk, csak hazánk közvetlen szomszédaira, az európai helyzetre és a Földközi-tenger mellékén lakó népek életét döntően meghatározó római birodalomra térünk ki.

Új hatalmak, törzsek, birodalmak

Hazánktól keletre, Kisázsiaiban, új nagyhatalom tűnt fel, Pontosz királysága, mely magába foglalta a mai Törökország északkeleti részét, a Krim-félszigetet és a Fekete-tenger, így hazánk partvidékén fekvő virágzó görög városokat. Királya, VI. Mithridatész korának különleges katonai és szellemi erényekkel rendelkező egyénisége, az iráni és a hellén műveltség védelmezőjeként meg nem alkuvó harcot kezdett „a nyugati barbár“, Róma ellen. Tőle keletre, a parthusok barátságát sokáig élvező, sőt a parthus birodalom önálló részeként is számon tartott Armenia éppen virágzó korszakát élte, s királya, Tigranész, Mithridatész veje, legalábbis kezdetben helyeselte apósa törekvéseit. A Kisázsia területén létrejött kisebb-nagyobb hellenisztikus királyságok (Bithynia, Kappadokia, Galatia stb.) a hatalmi helyzet változásai szerint hol Rómát, hol Mithridatészt, hol a parthusokat támogatták. Tőlük délre, az ún. „termékeny félhold“ nyugati felében, a mai Palesztina, Libanon, Szíria és részben Irak területén, a már erősen legyengült, az Antiochus-dinasztia uralma alatt álló Szíria felbomló korszakához érkezett. Keleten az Eufrátésztől Indiáig, a Perzsa-öböltől Közép-Ázsiáig az iráni, a keleti-szkita, a sémi és a görög műveltségeket magába olvasztó parthus birodalom terült el, mely nyilas és lovas csapataival az akkori világ egyik legnagyobb katonai hatalmát képviselte, és sikeresen harcolt a Közép-Ázsiából rátörő vándornépek ellen, s nemsokára, legalábbis a csatatéren, Rómának is méltó ellenfele lett. Egyiptom még független volt, és királyai, a Ptolemaioszok Róma-barát politikájukkal és Róma segítségével felszínen tudták magukat tartani a Közel-Keleten dúló szüntelen háborúk közepette.

A Fekete-tenger északi partvidékén, a görögök és szkíták lakta területeken túl megkezdődött a szarmata törzsek lassú beszívargása. Hazánktól délre, az Al-Duna jobb oldalán, különböző, kisebb-nagyobb szövetségekbe tömörülő trák törzsek éltek, egyre jobban érezve a déli szomszéd, a római birodalom fenyegető hatalmát.

Hazánktól délnyugatra és nyugatra sokféle illír, kelta (szkordiszkoszok, tauriszkoszok, boioszok) és pannon törzsek éltek, ezeken túl kezdődött az igazi kelta világ, amelynek — hogy Caesar szavait használjuk — „nyelvükben, intézményeikben és szokásaikban“ egymástól eltérő, de mégis rokon törzsei benépesítették a mai Csehország, Ausztria, Svájc, részben Nyugat-Németország, Franciaország — az akkori Gallia — és a brit szigetek területeit. Ha egyesülnek, Európa legnagyobb — Rómával is vetekedő — hatalmát hozhatták volna létre.

Jütland szigetéről és a Balti-tenger partvidékéről már megkezdődött a germán törzsek déli és keleti irányba való kirajzása. Miután az i. e. I. század küszöbén az első portyázásra indult csoportokat, a kimbereket és teutonokat a rómaiak két nagy ütközetben megsemmisítették, vagy fogságba ejtve rabszolgákká tették, az utánuk nyomuló törzsek az i. e. I. század első felében a keltákkal folytatott győzelmes harcok eredményeként már a Rajna mindkét partján megtelepedtek és Caesar Rajnán-inneni (*cisrhenani*, vagyis Gallia felőli) és Rajnán-túli (*transrhenani*) germánokról beszél. A Rajnán-túliak eljutottak a Felső-Dunáig, mozgásba hozták egész Közép-Európát, és az egymást taszító törzsek, népcsoportok folytonos háborús helyzetet teremtettek, melynek körvonalai feltörő és elcsendesülő hullámai,

a történeti források hiányában, ma már nem követhetők nyomon. Egyes történészek legújabbban arra a következtetésre jutottak, hogy Burebistának a boioszok és a tauriszkoszok ellen viselt háborúi Közép-Európa akkori népeinek ilyen helyváltoztatásaival függnek össze.

A legnagyobb hatalom az évszázadok óta újabb és újabb népeket meghódító Róma volt, melynek birodalma Burebista korában három földrészre terjedt ki: Európában, Itálián kívül, magában foglalta Hispánia csaknem egész területét, Dél-Galliát, azaz a mai Provence-ot, a Balkán-félszigetnek a Haemus-hegységtől délre fekvő részeit; Ázsiában a mai Törökország nyugati felét, az egykori Pergamon királyságot (ezt a területet a rómaiak Asiának nevezték), valamint a déli part hosszú sávját, Kilikiát; Afrikában az egykori Karthágó területét, melyet Africa néven csatoltak a birodalomhoz. De római hatalom alá kerültek a Földközi-tenger szigetei, vagy legalábbis azok túlnyomó része. Róma lett tehát a Földközi-tenger mellékének legnagyobb hatalma, és ezt a tengert már ebben az időben méltán kezdték *Mare nostrum*-nak, a „mi tengerünk”-nek nevezni.

A politikai helyzet Rómában

Abban az évben, amelyben Burebista uralkodása kezdődött (i. e. 82), Rómában, véres polgárháború után, Sulla került a hatalomra. Uralma fontos szakasza volt annak a vajúdnak, amelynek kezdete a Gracchus testvérek reformjaival jelezhető. Az i. e. II. század utolsó harmadától kezdve a római politikai élet változásait két irányzat, politikai párt (*partes*) harca határozta meg: az állam demokratizálásáért, a népi intézmények és hivatalok megszilárdításáért, a konzervatív nemesség, az ún. szenátori rend ellen küzdő néppárt (*populares*) és a régi hagyományokat, a nemesek kiváltságát mindenáron megtartani akaró, magát a „legjobbakkak” (*optimates*) nevező konzervatív párt. A földosztás, a hadsereg szervezése, a kormányzás, a meghódított területek igazgatása, a népnek való juttatások kérdésében e két párt között véres összeütközések, egyének és csoportok pusztulásával végződő adáz harcok folytak.

Sulla győzelme a néppártiak, vagyis Marius hívei fölött az optimaták diadalát jelentette. A hadseregre és a felszabadított rabszolgák ezreire támaszkodva, mint kivételes hatalommal rendelkező diktátor, Sulla olyan alkotmányt vezetett be, amely semmibe véve a nép évszázadok harcaival szerzett jogait, a népi hivatalokat és intézményeket, egyedül a szenátori nemességnek kedvezett. Proscriptiós törvénye, mely az ellenfelek elítélését és javaik elkobzását irányozta elő, minden ellenállást megtört. Abban a hiszemben, hogy rendet teremtett, i. e. 79-ben lemondott kivételes hatalmáról, a politikai életből visszavonult, és a következő évben meghalt.

Róma-ellenes háborúk

Már halálának évében az egyik konzul vezetésével megindult a harc a sullai rendszer és alkotmány ellen. Ezzel párhuzamosan, a birodalom határain kívül és belül korábban sohasem ismert Róma-ellenes mozgalom keletkezett, amelyben a birodalommal szomszédos népek, mintegy a rájuk leselkedő veszély ellen védekezve, indultak harcba, a meghódított törzsek szabadságuk visszaszerzéséért ragadtak fegyvert, és a rabszolgák tízezrei ugyancsak fegyverrel próbáltak segíteni nyomorult sorsukon. A kiméretlen hódító ellen felgyülemlett harag, düh és elszántság a történelem folyamán ritkán csapott át ilyen hősi ellenállásba, mint ebben a korszakban. A hosszú küzdelemnek sok, kevésbé jelentős epizódja mellett három megrázó jelenete volt: az egyik Nyugaton, Hispániában zajlott le Sertorius vezetésével, a második Itáliában, ahol Spartacus-szal az élen a rabszolgák indultak harcba, a harmadik Keleten, amelynek a főhőse a pontoszi király, Mithridatész volt.

Hispániában a sullai diktatúra ellen kirobbant háború a meghódított népek szabadságharcává alakult át. Vezetője a provincia kormányzója, Marius híve, Sertorius volt, aki emberséges magatartásával megnyerte a helyi lakosság rokonszenvét. Kezdetben vereséget szenvedett Sulla egyik hadvezéréától, és elhagyva Hispániát, az Atlanti-óceán egyik szigetén utópisztikus települést akart létesíteni, de a fellázadt luzitánok kérésére visszatért Hispániába, és a felkelők élére állt. A helyi arisztokrácia fiai számára iskolát létesített, és az állam kormányzásába, a rómaiak mellett, a bennszülött lakosság képviselőit is bevette. Ugyanakkor támogatta a Róma-ellenes erőket, és tiszteket küldött Mithridatész katonáinak kiképzésére. Vezetése alatt a felkelők több győzelmet arattak, mígnem a szenátori rend Pompeiust,

a kiváló hadvezért küldte ellenük, aki öt évig tartó háborúban megtörte a helyi lakosság és a marianisták ellenállását. Sikereit annak is köszönhetette, hogy Sertorius álnokul meggyilkolták. Miután több új várost alapított, és a békétlenkedő lakosokat áttelepítette Galliába, Pompeius Hispániát ismét engedelmes tartományná tette.

Közben i. e. 73-ban Spartacus vezetésével kitört az ókor legnagyobb rabszolgaháborúja. A pásztor és földműves rabszolgák ezrei vonultak Spartacus táborába, és két éven át sikerrel küzdöttek a túlerővel szemben, mígnem Licinius Crassus, a leggazdagabb római hadvezér győzelmet aratott fölöttük.

A Sertorius ellen viselt hadjárat és a rabszolgaháború befejezése után konzulságuk idején Pompeius és Crassus hatályon kívül helyezte a sullai alkotmányt, a proscriptio törvényt visszavonta, és helyreállította a népgyűlés és a néptribunok hatáskörét, ugyanakkor egyre jobban közeledett a néppárthoz, melynek számos képviselője közül elsősorban C. Julius Caesar tűnt ki. A néppárt kezdeményezésére Pompeiust választották meg a kalózok elleni háború fővezéréül, majd, miután 40 nap alatt megtisztította a tengereket a kalózoktól, a Mithridatész ellen folyó háború élére állították, mert a lovagi rend elégedetlen volt Lucullus intézkedéseivel, aki igyekezett megakadályozni Asia provincia kíméletlen kizsákmányolását.

VI. Mithridatész már korábban is háborút viselt Rómával. I. e. 88-ban viharos támadással elfoglalta Asia provinciát és az Efézusban kiadott rendelete alapján a római lovagok és kereskedők visszaélései miatt elkeseredett lakosság egyetlen éjszaka 80 ezer rómaiát mészárolt le. Mithridatész bátorítására, a peripatetikus filozófus Ariszton vezetésével, Athén is fellázadt Róma ellen, és rövid időre visszaállította a régi demokratikus rendet. A rómaiak Sullát küldték Mithridatész ellen, aki több ütközetben vereséget szenvedett, és i. e. 85-ben Dardanosz városában békét kötött Sullával. Sulla, miután kifosztotta a görög városokat, és több hajórakomány kincset, főként szobrot, műalkotást és kéziratot (köztük Arisztotelész írásait is) Rómába küldött, i. e. 82-ben visszatért Itáliába.

Róma és Mithridatész között a háború nemsokára ismét kiújult, és tizenegy évig tartott. A dardanoszi békét a szenátus Mithridatész többszöri kérésére sem ratifikálta. I. e. 74-ben Róma a dúsgazdag, fényűző Lucullust küldte Mithridatész ellen, aki most igyekezett minden Róma-ellenes erőt mozgósítani, és a szkíta, trák, frig törzsekből legyőzhetetlen szövetséget akart összekovácsolni; egyezsége lépett Sertoriuszal és talán Spartacusszal is. Őt támogatta Armenia királya, Tigranész. Lucullus azonban következetes hadviseléssel legyengítette a kisázsiai népek ellenállását. I. e. 67-től ugyanezt a felörlő hadviselést folytatta az újonnan kinevezett római hadvezér, Pompeius is, akik a parthusokkal kötött egyezmény ellenére tőlük bizonyos területeket elfoglalt, és azokat Armeniának engedte át, hogy ezáltal Tigranészt a rómaiak oldalára vonja. Ezután a Kaukázuson át a Kaspi-tengerig nyomult előre, majd elfoglalta a hellenisztikus Szíriát, és i. e. 63-ban, hűsvétkor bevonult Jeruzsálembe. Mithridatész közben a Krim-félszigeten igyekezett újabb Róma-ellenes szövetséget létrehozni, végül, amikor mindenki elhagyta, és még fia, Pharnakész is ellene fordult, i. e. 63-ban öngyilkos lett. Pompeius éppen Jerikóban tartózkodott, amikor a király halálhíre hozzá érkezett. Ezután a meghódított területek megszerzéséhez látott: egyeseket, köztük Szíriát, római provinciává tette, másokat ún. klienteláris királyságokká alakított át. Pharnakésznek „a római nép barátja” — *amicus populi Romani* — címet adományozta, és apja királyságát, valamint a fekete-tengeri görög városokat uralma alatt hagyta, majd mérhetetlen zsákmánnyal és még több hadifogollyal visszatért Rómába.

Lucullus hadjárata idején Makedónia kormányzója, Marcus Terentius Lucullus, mintegy segítséget nyújtva a Mithridatész elleni háborúhoz, először az Al-Duna és Makedónia között lakó dardan és bessus törzsek ellen viselt hadjáratot, ezután a hazánk és Bulgária területén fekvő görög városokat (Hisztria, Kallatisz, Tomisz, Appolonia, Dionüszopolisz) vonta ki Mithridatész uralma alól, és — amint a Kallatiszsal kötött szerződésből kitűnik — a városok autonómiáját elismerte, de barátsági és kölcsönös segélynyújtási egyezsége lépett velük. A városok kötelezték magukat, hogy tartózkodni fognak minden ellenséges tevékenységtől, amiért külső támadás esetén segítséget kapnak a rómaiaktól. Ezzel a római sas a geta-dákok lakta területek tőszomszédságába is behatolt, és itteni jelenléte veszélyt jelentett a kialakulóban levő geta-dák államra nézve.

Catilina összeesküvése, az első triumvirátus

A hatvanas években a római belpolitikai élet újabb válságba sodródott. A hatalomra törő néppárt először az egész birodalomra kiterjedő földreform-javaslattal próbálta megtróni a szenatori rend uralmát. Amikor ez a kísérlet Cicero ébersége miatt kudarcba fulladt, a néppártívá vált egykori Sulla-barát Catilina először az adósságok eltörlésének csábító jelszavával akart konzulsághoz jutni; amikor ez nem sikerült, széles körű összeesküvést szervezett, hogy magához ragadja a hatalmat. Cicero, az elismert szónok, de kevésbé következetes államférfi nemcsak az összeesküvést leplezte le, hanem a résztvevők közül néhányat, törvényes eljárás nélkül, ki is végeztetett, amiért később száműzetésbe kellett mennie.

A szenátus elvtelen politikai vezetése, a hatalomhoz való görcsös ragaszkodása a hadsereg, a nép és a pénzarisztokrácia elégedetlenségét váltotta ki. I. e. 60-ban a nép képviselőiben Caesar, a hadseregében Pompeius és a pénzarisztokráciában Crassus titkos szövetséget hozott létre, amelyet később az első triumvirátusnak neveztek. A nagy polihisztor, Varro szerint ez volt a „háromfejű szörnyeteg”, amely a szenátus és más politikai fórumok megkérdése nélkül a népgyűléssel megszavaztatott minden olyan intézkedést, amely a saját és az általuk képviselt csoportok érdekeit szolgálta. A következő évre Caesart konzullá választották, és konzulása alatt földet osztott Pompeius kiszolgált katonáinak, a szegény lakosság számára új településeket (*colonia*) létesített, törvényt hozott a visszaélések megfékezésére, és — először a világtörténelemben — hivatalos lapot adott ki a város és a szenátus legfontosabb eseményeiről és intézkedéseiről. Caesar konzulása alatt a birodalmat a hatalom három képviselője között osztották fel.

Gallia meghódítása

Caesar Észak-Itáliát, Illíriát és Dél-Galliát kapta öt évre. Kihasználva a gall törzsek örökös belső viszályait, ügyes diplomáciával és még inkább fegyverrel meghódította egész Galliát, visszaverte a germánok előretörését, és két hadjáratot viselt a kelták lakta Britannia ellen. Hódításaival megváltoztatta egész Nyugat-Európa politikai helyzetét, a birodalom határait az Atlanti-óceánig és a La Manche-csatornáig tolta ki, ami a kelta törzsek hatalmi lehetőségének végleges felszámolását jelentette. A kilenc évig tartó hadjáratból mindössze két neves „barbár” személyiség tevékenységére térünk ki: az egyik a germán Ariovistus, a másik a gall Vercingetorix. Ariovistus, a Rajnán-inneni germánok vezetője kezdetben „a római nép barátja” megüsztelő címet akarta elnyerni, és Caesar is támogatja őt ebben a törekvésében, később azonban felismerte a rómaiak igazi célját, hősiessen küzdött Caesar ellen, és a csatatéren halt meg. Vercingetorix a kelta ellenállás megszervezője volt. Amikor ugyanis látszólag az egész Gallia behódolt Caesarnak, i. e. 52-ben hatalmas felkelés robbant ki, amelyben a római barátságából és uralomból kiábrándult valamennyi kelta törzs részt vett. A felkelés élén az arvernusok tehetséges hadvezére, Vercingetorix állott. Sok győzelmet aratott, de a római harci tapasztalattal és túlerővel szemben végül is kénytelen volt önként megadni magát Caesarnak. Vercingetorix hőies ellenállása arra készítette a századelő nagy francia történetíróját, C. Julliant, hogy élénk színekkel megrajzolja a három nagy „barbár” kortárs: Vercingetorix, Ariovistus és Burebista alakját.

A triumvirátus felbomlása

Caesar távollétében Rómában a triumvirátus alapjai inogni kezdtek. A szenátus ugyanis arra törekedett, hogy megnyerje Pompeiust, akiben csupán egy második Sullát látott, míg Caesarban egy második Mariust. Közben Caesar egyik híve, Clodius gladiátorokból, felszabadított rabszolgákból és kalandorokból „terrorcsapatokat” szervezett, amelyek megtámadták a gazdagokat, különösen Caesar ellenfeleit, és házaikat felgyújtották. Nemsokára a szenátus is hasonló „kacros” — *sicarii* — egységeket szervezett, és a két fél között az utcai harcok megszokott, mindennapi jelenségekké váltak.

Caesar Galliából is figyelemmel kísérte a római eseményeket, és hogy a triumvirátus felbomlását megakadályozza, i. e. 56-ban Észak-Itália Lucca nevű helységébe értekezletet hívott össze. Ezen a triumvirek megegyeztek rendszerük további fenntartására, és a birodalmat ismét felosztották maguk között. Az egyezség azonban nem tartott sokáig. Crassus, aki maga is katonai sikerekre vágyott, Ke-

letet kapta, és a szenátus akarata ellenére, i. e. 54-ben hadjáratot indított a parthusok ellen, noha azok királya, II. Orodész tiszteletben tartotta a Rómával kötött egyezséget. A kezdeti sikerek után i. e. 53-ban Carrhae mellett a kiváló parthus hadvezér, Surena nyilas és lovas csapataival döntő vereséget mért a légiókra, és Crassus, valamint 22 ezer római katona a csataterén esett el, 10 ezer római hadifoglyot pedig a győztesek az Amu-Darja közelében telepítettek le. Crassus hadjárata után Keleten Róma legnagyobb ellensége a parthus birodalom lett, és Róma több mint kétszáz éven át újabb és újabb háborút volt kénytelen viselni ellene.

Crassus halála után Rómában az utcai harcok még hevesebben fellángoltak úgyannyira, hogy még az évi választásokat sem lehetett megtartani. Pompeius teljesen a szenátus oldalára állt, mely őt Róma egyetlen urának, „az állam gyámjának és gondviselőjének” — *tutor et procurator civitatis* — ismerte el. A szenátus i. e. 49. január elsején tartott ülésén elutasította Caesarnak hatalma meghosszabbítására vonatkozó kérését, majd egy későbbi gyűlésről kiüzte képviselőit. Caesar úgy vélte, elérkezett a cselekvés ideje, és január 10-én, az ókori írók feljegyzése szerint hosszas tépelődés után, e szavakat ejtve: *alea iacta est* — a kocka el van vetve — parancsot adott katonáinak, hogy keljenek át a Rubiconon, azaz a hivatalos Itália északi határán. Ezzel kezdetét vette a polgárháború.

A polgárháború és Caesar diktatúrája

A négy évig tartó és különböző hadszíntereken (Hispania, Balkán-félsziget, Egyiptom, Kisázsia, Észak-Afrika) lezajló polgárháború részleteire nincs miért kitérnünk. Számunkra most csak egyes vonatkozásai jelentősek. Caesar csapatai érkezésének hírére Pompeius és a legtöbb szenátor elhagyta Rómát, és a Balkán-félszigeten szállt partra azzal a megfontolással, hogy itt Keletről megfelelő számú haderőt mozgósíthat, majd két oldalról, Hispaniából és Görögországból támadva, elfoglalja Itáliát. Caesar azonban villámhadjáratban megsemmisítette Pompeius hispaniai csapatait, és maga is átkelt Epirusba. Dyrrhachium közelében i. e. 48. június 7-én kisebb vereséget szenvedett, ami megnövelte a Pompeius-pártiak tekintélyét egész Keleten, ahol most úgy vélték, hogy a polgárháború rövidesen Caesar vereségével véget ér. Ez készíthette Burebistát is arra, hogy dionüszopoliszi tanácsosát, Akorniont Pompeiushoz küldje, és felajánlja neki segítségét. Pompeius szerencsecsillaga azonban nem sokáig ragyogott. Két hónap múlva, augusztus 9-én a pharsalusi csatában döntő vereséget szenvedett, és Egyiptomba menekült, ahol XIII. Ptolemaiosz király parancsából kivégezték. A pharsalusi ütközet nem csupán Caesar győzelmét jelentette, hanem egy új politikai rendszer, a nyílt katonai diktatúra bevezetését is; e rendszer a katonaságra támaszkodva, és megtartva a köztársasági intézményeket, a legfőbb hivatalokat egyetlen személyre, Caesarra ruházta, aki ezek önkényes fel- és kihasználásával lényegében egyedül kormányozta a birodalmat.

Pharnakész, Caesar és Dácia

A pharsalusi ütközet után, Caesar Pompeiust követve Egyiptomba ment, ahol beavatkozott a trónharcokba. Innen VI. Mithridatész fia és a rómaiaktól elismert utóda, Pharnakész, Pontos királya ellen vonult. Gyors győzelmét egyik barátjához írott levelében e szavakkal jellemezte: *veni, vidi, vici* — „jöttem, láttam, győztem”.

Felmerül a kérdés, mi készítette Caesart arra, hogy Pharnakész ellen vonuljon; e hadjárata bizonyos összefüggésben volt Burebista tevékenységével is.

Burebista, kihasználva Róma belső és külső elfoglaltságát, először a geta-dák törzseket egyesítette egyetlen államba, majd külső hódításokba kezdett. I. e. 60 körül, Mithridatész bukása után, elfoglalta a Fekete-tenger nyugati partján, akkor már római szövetségben levő görög városokat: Hisztriát, Kallatiszt, Tomiszt, Apolloniát és Dionüszopoliszt. Miután Pharnakész „a római nép barátja” lett, apja birtokait, egyetlen görög város, a szabadságot nyert Phanagoria kivételével, sajátjának tekinthette, s ilyen körülmények között magának követelte a Burebista fennhatósága alá került nyugati görög városokat is. Követelésére Burebista azzal válaszolt, hogy i. e. 55-ben elfoglalta az északi partvidék legnagyobb görög városát, Olbiát is. Pharnakész, akarva, nem akarva, kénytelen volt belenyugodni a kialakult helyzetbe, de amikor a polgárháború elvonta a rómaiak figyelmét, a kedvező alkalmat arra akarta felhasználni, hogy apja valamennyi kisázsiai területét visszaszerezze. Caesar győzelme után a pontoszi királyság felbomlott, a győztes igényt

tartott annak különböző területeire, így a Fekete-tenger nyugati partvidékén fekvő görög városokra is.

Az ókori történetírók valóban beszámolnak arról, hogy Caesar háborút tervezett Burebista Dáciája és a parthus birodalom ellen. A Dácia elleni háború okai Burebista déli hódításai, a part menti görög városok elfoglalása és a Pompeiuszal folytatott tárgyalások lehettek. Azt is feljegyezték, hogy a parthusok legerősebb egységeinek, a lovas és a nyilas csapatoknak a legyőzésére Caesar tízezer főnyi nyilas-lovas egységet szervezett, hogy segítségükkel elkerülhesse Crassus kudarcat. Úgy tervezte, hogy először Dáciát hódítja meg, és innen Kisázián és Armenián keresztül tör rá a parthus birodalomra. I. e. 44. március idusán az ellene szőtt összeesküvés azonban véget vetett életének. Halála, valamint Burebista hasonló sorsa a dáciai hadjáratot egyelőre levette a napirendről.

ARNOLD HUTTMANN

Fejezetek Erdély orvostörténetének múltjából

A dákok gyógyászatáról

Indoeurópai néptörzseknek és Erdély újkőkorszakbeli néptörzseinek keveredése által már az i. e. VI. században kialakult a geta-dák nép, amely rokonságban volt a Dunától délre lakó trákokkal.

Mivel halottaikat elhamvasztották, nagy nehézségekbe ütközünk a dákok betegségeinek kutatásában. A dákoknak botanikai és csillagászati ismeretekkel is rendelkező pap-orvosai voltak. Sztrabón görög történész és geográfus (i. e. 63—i. sz. 23.) olyan dák papokról ír, akik egyidőben varázslók és orvosok is voltak. E nép legfőbb istenségét, akinek gyógyító képességeket is tulajdonítottak, Zamolxisnak hívták. Emellett úgy tűnik, hogy volt egészségét védelmező istenségük is, akinek Dercisz, Dercelosz vagy Darcosz volt a neve.

A dákok számos gyógynövényt alkalmaztak a betegek gyógykezelésében. 21 ilyen gyógynövény neve fennmaradt Pedaniosz Dioszkuridész és Pseudo-Apulejus műveiben.

Dioszkuridész, aki az i. sz. első században élt, ötkötetes művet írt a gyógyítószerekről (*Peri hüilész iatrikész — De materia medica*), amely jelentőségében túlszárnyal minden addig írottat ezen a területen. Így vált gyógyszer tudományi téren az ókor jelentősebb írójává.

Dioszkuridész Kisázsia délkeleti vidékéről, Kilikiából származott, és gyakori utazásai során alkalma volt kora legtöbb gyógyszerét közvetlenül megismernie. Az általa használt nyelv a görög volt, kelta és trák beütésekkel, úgy, ahogy ezt annak idején Kilikiában beszéltek. Ezzel szemben Apulejus gyógynövénykönyve i. sz. a IV—V. században keletkezett, és majdnem teljesen Dioszkuridész és Plinius írásaira támaszkodik.

Sarmizegetusának, a dákok régi fővárosának romjaiból egy orvosi eszközöket tartalmazó edény került felszínre. Ez a következő dolgokat tartalmazta: egy kicsi, vasból készült sebészkezt (szikét) bronznyéllel, egy bronzcipeszt, egy préselt vulkáni hamuból készült lapocskát (valószínűleg a sebek kezeléséhez szolgált) és öt kicsi agyagedényt, amelyek valószínűleg kenőcsöket tartalmaztak. Ugyanezen a helyen vízvezeték nyomaira bukkantak, míg más városokban ivóvíz tárolására alkalmas tartályokat találtak.

A dákoknál előforduló női betegségekre az anyaméh-előreesésekből (prolapsus uteri) következtethetünk. Ezt konzervatív módon úgy kezelték, hogy a hüvelybe gyűrű alakú bronz vagy vas pesszáriumot vezettek be, amint ezek a csombordi és maroscsapói temetkezési helyekről előkerültek.

Sztrabón a szülés lefolyását írja le a trákoknál, és elmeséli, hogy a trák asszonyok sokszor a mezei munkák közben hozták világra gyermeküket, majd egy patak vagy folyó vizével megmosták, és utána bepólyálták.